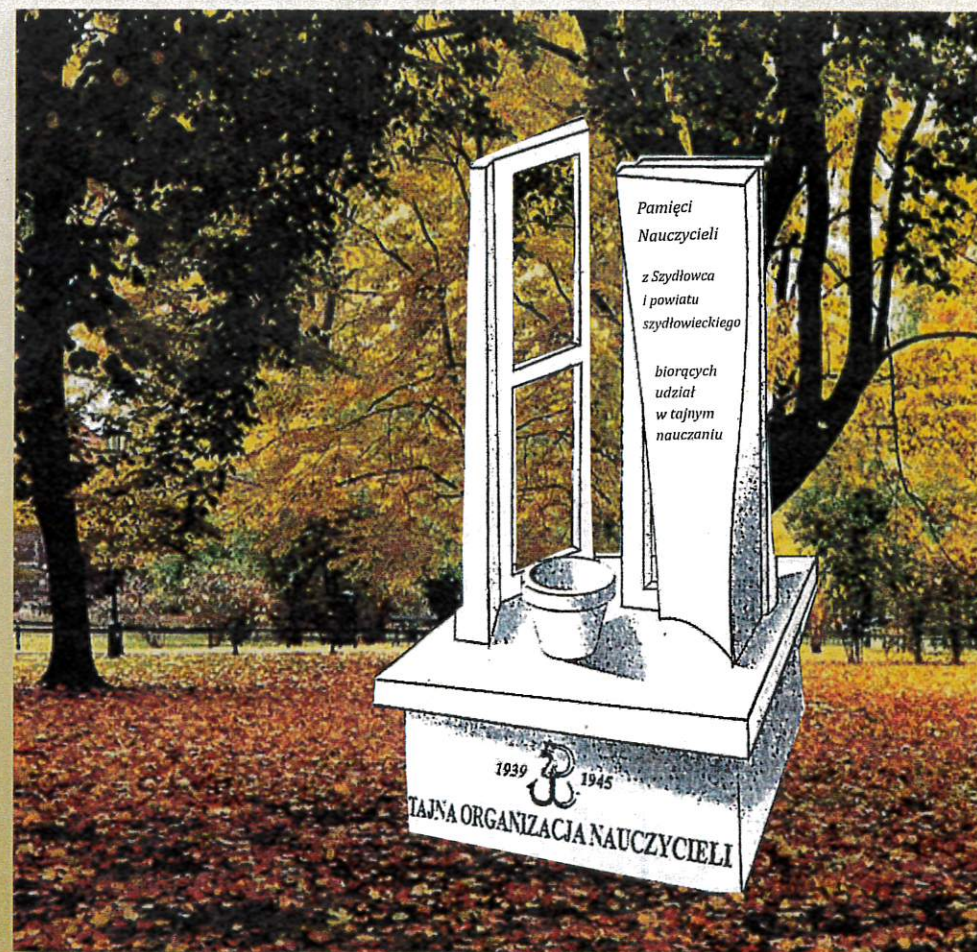

*Pomnik
Tajnej Organizacji Nauczycielskiej
w Szydłowcu*

Tajna edukacja cywilna w latach wojenno-okupacyjnych Polski 1939-1945

Żaden kraj europejski nie może szczycić się tak heroiczną kartą w swych dziejach edukacji w okresie drugiej wojny światowej jak Polska.

W październiku minnęła 75 rocznica powstania tej niezwyklej armii oświatowej, noszącej w latach wojenno-okupacyjnych konspiracyjny kryptonim Tajna Organizacja Nauczycielska (TON), która odegrała tak ważną rolę w walce o przetrwanie narodu. To ona nie godziła się na pozbawianie Polaków prawa do narodowego dziedzictwa i kultury, do nauki i wykształcenia. Jej głównym celem stało się zapewnienie Polakom edukacji przez organizowanie i prowadzenie konspiracyjnego nauczania cywilnego i wojskowego – a nade wszystko niezmiennie kształtowanie patriotycznej postawy i podtrzymywanie ducha narodowego.

Z nastaniem okupacji na wszystkich terenach Drugiej Rzeczypospolitej, członkowie i przedwojenni działacze Związku Nauczycielstwa Polskiego już w październiku 1939 roku zorientowali się w zamiarach okupantów i podjęli organizacyjne kroki w zakresie działalności konspiracyjnej w wyniku czego założona została Tajna Organizacja Nauczycielska – kryptonim TON. Jako jej główne zadanie przyjęte zostało konspiracyjne zorganizowanie kształcenia młodzieży w ramach wszystkich dotychczas funkcjonujących w Polsce szczebli szkolnictwa oraz przeciwstawianie się wrogiej i terrorystycznej presji najeźdźców. Kierownictwo powstałej Tajnej Organizacji Nauczycielskiej (TON) objął Zygmunt Nowicki, ostatni przed wojny prezes Związku Nauczycielstwa Polskiego.

Zostało wówczas wybrane Prezydium TON oraz przy współudziale działaczy przystąpiono do organizowania Okręgów TON-u, a następnie Powiatowych (Miejskich) Komisji Oświaty i Kultury oraz Gminnych Komisji Oświaty i Kultury (proces tych ostatnich trwał trochę długo ze względu na istniejące warunki okupacyjne). Niezmiernie ważną decyzją było powołanie w 1940 roku Delegatury Rządu Rzeczypospolitej na Kraj z Departamentem Oświaty i Kultury (DOiK) – co stanowiło podstawę sformułowania ostatecznego kształtu struktury Polskiego Państwa Podziemnego. Działająca w Polsce Tajna Organizacja Nauczycielska stała się więc dla Polskiego Państwa Podziemnego siłą znaczącą obok zorganizowanej, blisko milionowej Armii Krajowej. Również coraz bardziej rozwijające się tajne nauczanie cywilne tworzyło jednocześnie zaplecze zbrojnego ruchu oporu, a jego uczniowie i studenci byli w większości żołnierzami polskich podziemnych sił zbrojnych (np. m. in. słynne bataliony harcurskie „Zośka”, „Parasol” czy też terenowe oddziały partyzanckie).

Słusznie zauważają niektórzy badacze problemu tajnej szkoły w okupowanej Polsce, że cała „...społeczność polska od początku okupacji zdecydowanie udzielała tajnego poparcia, utożsamiając się w ten sposób z konspiracyjnymi. Nauczyciele i uczniowie pracujący w tajnych kompletach wyrażali wolę okupowanego społeczeństwa w postawie przeciwdziałania wpływom okupacji.” Dla rodziców (a także częściowo chyba i dla Niemców, co nie jest paradoksem) tajne komplety były formą zajęcia „czymś” młodzieży i spospbem zneutralizowania jej bezczynności spowodowanej zamknięciem polskich szkół

Publikacja wydana na zlecenie

Powiatu Szydłowieckiego
Plac Marii Konopnickiej 7
26-500 Szydłowiec
www.szydlowiecpowiat.pl

Szydłowiec 2014

Opracował: Jan Piwowarczyk

Opracowanie graficzne, projekt okładki: Anna Lużyńska
Fotografie z archiwum Sekcji Emerytów ZNP w Szydłowcu

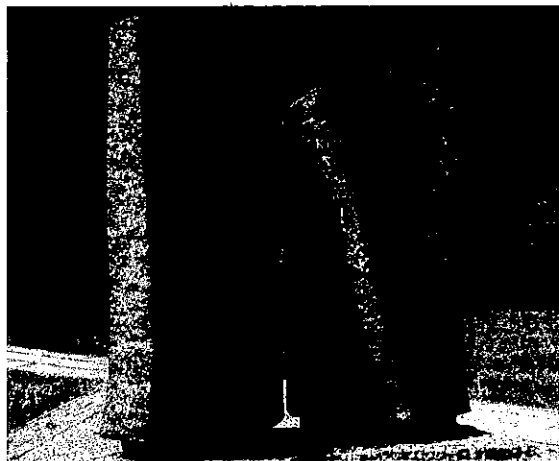
Skład i druk: Digital Art Studio
www.digitalartstudio.pl

średnich i uniwersytetów. Bezczytność ta mogła prowadzić do niekorzystnych efektów wychowawczych, bądź w przypadku młodzieży licealnej i akademickiej, do zbrojnego podziemia. Dla władz okupacyjnych bardziej „bezpieczny” był młody człowiek z książką niż z bronią.

Powstanie Tajnej Organizacji Nauczycielskiej i jej ogromny wkład w zakres zorganizowanego tajnego nauczania w okupowanej Polsce stanowił fakt niepowtarzalny. Dzięki TON-owi działalność polskiego szkolnictwa podziemnego ujęta została podczas lat okupacji w ujednolicone ogólnie ramy organizacyjne. Pozwoliło to, już w 1942 roku, na objęcie tajnym doksztalaniem na poziomie szkoły elementarnej 1.500.000 młodzieży, a w 1944 roku tajne nauczanie na poziomie szkoły średniej objęło przeszło 100.000 uczniów. W tajnych uczelniach wyższych studiowało w roku 1944 ponad 10.000 studentów, z czego m.in. na Uniwersytecie Warszawskim 748, na Uniwersytecie Ziemi Zachodnich (utworzonym w podziemiu Uniwersytecie Poznańskim) 600, na Uniwersytecie Jagiellońskim 500 studentów i podobnie w Politechnice Warszawskiej, Politechnice Lwowskiej i krakowskiej Akademii Górniczej. Odtworzono również w podziemiu Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie i Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie.

Tajne nauczanie i douczanie na wszystkich szczeblach – przez ogromny wkład pracy organizacyjno-programowej TON-u – stało się podczas okupacji największą organizacją podziemną w konspiracji ziem polskich. Poza aspektem edukacyjno-oświatowym, tajne nauczanie posiadało w okresie lat okupacji doniosłe znaczenie psychologiczne, i to zarówno w stosunku do nauczycieli, jak i młodzieży. Pedagogom dawało zapomnienie o ciężkiej rzeczywistości i świadomość spełnianego obowiązku patriotycznego, a młodzieży szkolnej i akademickiej dawało atmosferę wolności, jaką stwarzała nieskrępowana nauka, która była często ich pierwszą formą walki z okupacyjnymi najeźdźcami i czynnym protestem przeciwko próbie zniewolenia.

Aktualnie godzi się zaznaczyć, że dziś nie sposób przedstawić jeszcze wszystkich zagadnień w tak ważkiej naukowo i historycznie obszernej problematyce konspiracyjnej edukacji lat wojenno-okupacyjnych 1939-1945 na ziemiach polskich – na kształtowanie się szkolnictwa w Polskim Państwie Podziemnym. Wciąż jeszcze nie wszystkie archiwalna dokumentacja w tym zakresie została odnaleziona i naukowo zbadana. Stąd krajobraz funkcjonowania podczas okupacji różnych form szkolnictwa cywilnego nie posiada jeszcze zamkniętej historii, wymaga dalszych badań i opracowań.

Pomnik TON odsłonięty w 2000 r. w Warszawie przy ulicy Browarnej. Pomysłodawcą pomnika był Jerzy Szczurowski z Białegostoku, syn nauczycielki TON-u. Pomnik powstał ze składek nauczycielskich, wykonała go Antonina Wysocka-Jonczak

Tajne nauczanie i walka nauczycieli z okupantem podczas II wojny światowej w powiecie szydlowieckim

Poniżej przedstawiamy sylwetki nauczycieli z terenu obecnego powiatu szydlowieckiego, którzy w czasie II wojny światowej podejmowali z najeźdźcą cichą walkę o niepodległość Ojczyzny.

Jedną z form tej walki było tajne nauczanie młodzieży, ale również udział w podziemnym ruchu oporu przeciw okupantowi. Główną dziedziną pracy konspiracyjnej nauczycieli było jednak prowadzenie działalności oświatowej z dziećmi i młodzieżą najczęściej w kilkuosobowych zespołach uczniowskich. Dużą rolę w tajnym nauczaniu odegrała Tajna Organizacja Nauczycielska, która była okupacyjnym kryptonimem Związku Nauczycielstwa Polskiego. ZNP sprawował opiekę nad samorządnym podejmowanym przez nauczycieli tajnym nauczaniem. Nauczyciele wzięli na barki odpowiedzialność za obronę i rozwój edukacji narodowej młodzieży, ale także za obronę egzystencji materialnej i kulturowej. Nauczyciele nieśli pomoc materialną nie tylko swoim kolegom uchodźcom, wędrującym od września do końca roku 1939 we wszystkich kierunkach Polski, ale również nauczycielom z ziem wcielonych do Rzeszy. Nauczyciele włączyli się w akcję sabotażu gospodarczego, szczególnie na wsi broniли rolników przed oddawaniem zboża i ziemniaków w formie przymusowych kontyngentów.

W stosunku do nauczycieli stosowano karne przesiedlenia do innych miejscowości o trudniejszych warunkach bytowych, zwalnianie z pracy nauczycielek mężatek oraz niewygodnych nauczycieli.

W żadnym kraju świata podczas żadnej z wojen nie było sytuacji takiej, jaką w latach II wojny światowej i okupacji niemieckiej 1939-1945, stworzyła Tajna Organizacja Nauczycielska. Oto w podbitym państwie działała podziemna państwowa szkoła, w której pracowali wykwalifikowani nauczyciele. Co więcej, była to podziemna organizacja związkowa, w której funkcjonowały przedwojenne zasady łączące ludzi oświaty. Były zatem składki, pomoc solidarnościowa i socjalna, były także wspólnie fundowane stypendia dla dzieci z rodzin ubogich.

Nie było w historii świata związku zawodowego, który tak jak Związek Nauczycielstwa Polskiego przeszedł do podziemia, by stworzyć uznane przez rząd na uchodźctwie struktury edukacji narodowej, a także podziemne ministerstwo edukacji. Tworzyli go związkowcy - szefowie Tajnej Organizacji Nauczycielskiej, czyli podziemnego ZNP.

Niestety, dziś zacierają się pamięć o tamtych czasach i ludziach. Dlatego podejmujemy inicjatywę - odsłaniamy pomnik, aby w ten sposób pamięć o związkowcach TON przetrwała na wieki. Bo niewiele jest wydarzeń i ludzi tak godnych takiego znaku pamięci czasu!

Bramson Beata

Urodzona w 1909 roku, pracowała w Szkole Podstawowej męskiej w Szydłowcu, a w latach 1943-1944 w Długojowie, gdzie też prowadziła tajne nauczanie w zakresie szkoły podstawowej. Po wojnie pracowała w Szkole Ćwiczeń w Radomiu przy ul. Malczewskiego, w latach 1955-1967 uczyła matematyki, zmarła w roku 1980, pochowana w Radomiu.

Bucka Helena Maria

Urodzona 19 maja 1908 r. w Krakowie. Ukończyła Prywatne Seminarium Nauczycielskie im. Franciszka Preisendanza w Krakowie. Pracę nauczycielską rozpoczęła 1 stycznia 1928 r. w Sulgostowie, następnie w Zdyszowicach. Od 1 września 1937 r. pracowała w Szydłowcu, a 1 lutego 1944 r. do przejścia na emeryturę uczyła w Szkole Podstawowej nr 2 w Szydłowcu. W czasie okupacji brała udział w niezorganizowanym tajnym nauczaniu w Szydłowcu. Komisja Weryfikacyjna zaliczyła jej 4 lata i 4 miesiące tajnego nauczania. Od 1961 r. była instruktorem historii, pomagała nauczycielom. Odznaczona Złotym Krzyżem Zasługi. Zmarła w Szydłowcu 10 kwietnia 1984 r.

...w czasie okupacji pracowałam w Szydłowcu i tu brałam udział w niezorganizowanym tajnym nauczaniu. Przerabialiśmy pełny program przedwojennej szkoły, oraz wśród dorosłych czytelnictwo najwartościowszych pozycji literatury polskiej. Wraz z mężem udzielaliśmy pomocy ukrywającym się.... wspomagaliśmy paczkami żywnościowymi jeńców wojennych, którzy z obozów przesyłali nalepki zezwalające na wysyłanie żywności...

Buczek Mieczysław

Urodzony w 1918 roku, nauczyciel szkoły podstawowej w Majdowie, aresztowany w 1943 roku, przebywał w obozach koncentracyjnych w Oświęcimiu, Gross-Rossen, Buchenwaldzie, Dachau

Chrust Leon ps. „Mundek”

Urodzony w 1902 roku. Kierownik szkoły podstawowej w Rudzie Wielkiej, działacz społeczny, ppor. rez., uczestnik kampanii wrześniowej, szef zaopatrzenia komendy obwodu radomskiego BCH, Aresztowany 4. VI. 1942 roku, przebywał w obozach koncentracyjnych w Oświęcimiu, Ravensbruck, Sachsenhausen, Schwerin. Po wojnie kierował szkołą podstawową w Starej Woli Gołębiowskiej, założył schronisko młodzieżowe w Radomiu, działacz PTSM i PTTK.

Ciesielski Jan

Pracował w szkole w Chronowie jako nauczyciel przez pięć lat. Posiadał wykształcenie zawodowe, oraz stopień ppor. rezerwy. Zginął w obozie koncentracyjnym w 1942 r. Żył około 45 lat.

Dwurzyński Władysław

Kierownik Szkoły Podstawowej w Skłobach. W odwecie za udzieloną pomoc oddziałowi majora Henryka Dobrzańskiego Hubala zginął razem z 267 mieszkańcami wsi Skłoby i Stefanków podczas pacyfikacji wsi 11 kwietnia 1940 r. Żył około 45 lat.

Elias Romuald

Urodzony 7 lutego 1910 r. Ukończył Seminarium Nauczycielskie w Radomiu, gdzie mieszkał w latach 1922-1933. Ukończył Szkołę Podchorążych w Dęblinie w 1933 r. W 1934 r. rozpoczął pracę jako nauczyciel w Szkole Podstawowej w Olszanach na wschodzie Polski. W 1935 r. jako mianowany ppor. rezerwy odbył ćwiczenia w Baranowiczach, a 1939 r. w batalionie KOP w Dawigródku. Zmobilizowany 31 sierpnia 1939 r. i wyjechał na front w okolice Dobromila i Starego Sambora. Brał udział w walkach od Medyki do Gródka Jagiellońskiego w ramach 97 pp. 38 dywizji piechoty. Brał udział w nocnym uderzeniu na wieś Radatycze, gdzie został ranny od wybuchu granatu. Razem z 17 oficerami znalazł się w niewoli niemieckiej i został wywieziony do Gródka Jagiellońskiego, a następnie do obozu jeńców w Przemyślu. Tam ogłoszono, że na skutek umowy ze Związkiem Radzieckim mają prawo wrócić na tereny zajęte przez Armię Czerwoną. Razem z 60 oficerami ruszył na Tomaszów i Rawę Ruską. Stąd oddział niemiecki zabrał ich aż do Jarosławia i dalej do obozów etapowych w Krakowie, Bielsku i Cieszynie. Przez obóz w Wiedniu i Linzu zawieziono go do obozu Oflag VII A w Murnau koło Monachium gdzie przebywał 6 lat. Po wojnie wrócił do Polski przez Pragę, a w Dziedzicach był witany przez gen. Zawadzkiego. Po zaopatrzeniu w dokumenty 13 września 1945 roku dojechał do Radomia. 20 września 1945 r. rozpoczął pracę we wsi Korzeń koło Białobrzegów. Do szkoły w Sadku koło Szydłowca został przeniesiony w 1952 r. gdzie pracował jako dyrektor. Zmarł w 1988 r., jest pochowany w Szydłowcu.

Fajkosz Engelbert

Urodzony 23 października 1897 r. w Karwinie na Zaolziu. Posiadał wykształcenie wyższe i był ppor. rezerwy. Rozpoczął pracę 1 stycznia 1922 r. w Królewcu, następnie został dyrektorem szkoły w Zaborowicach powiat Końskie, a później w Sadku w gminie Szydłowiec. 4 czerwca 1942 r. został aresztowany (brał udział w tajnym nauczaniu niezorganizowanym oraz różnych formach oporu cywilnego) i po przesłuchaniach osadzony w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu, gdzie przebywał aż do wyzwolenia jako więzień Nr obozowy 37629. Podczas aresztowania gestapo zniszczyło dorobek jego badań nad historią Powstania Styczniowego na Kielecczyźnie. Po wyzwoleniu wrócił do szkoły w Sadku a następnie przeniósł się do Końskich i pracował we wszystkich ówczesnych szkołach średnich. Był dyrektorem zasadniczej szkoły Ceramicznej w Opocznie. Za ofiarną pracę i postawę patriotyczną otrzymał wiele odznaczeń, m.in. Krzyż Kawalerski Odrodzenia Polski, Złotą odznakę ZNP, Odznakę Tysiąclecia, Odznakę «Za zasługi dla Kielecczyzny», «Zasłużony Działacz Kultury» i inne. Zmarł 4 lutego 1972 r. w Radomiu, gdzie mieszkał po przejściu na emeryturę.

...w czasie aresztowania w dniu 4.VI.1942 przeprowadzono całonocną, brutalną rewizję mieszkania. Gestapo zniszczyło przy tym cały dorobek wieloletnich badań nad historią Powstania Styczniowego na Kielecczyźnie przygotowany do publikacji....

Grzeszczak Józef ps. „Szczერba”

Nauczyciel w Koloni Szczerbackiej, następnie w Wymysłowie. Od 1942 roku w Budkach prowadził tajne nauczanie, tajny organizator ZWZ-AK w Chlewiskach i Borkowicach, kolporter prasy konspiracyjnej, po wojnie nauczyciel SP. SZS w Tomaszowie Mazowieckim

Humski Stefan

Urodzony w 1908 roku, szkoły podstawowej w Bielskiej Woli, prowadził tajne nauczanie w Pardołowie i Odrowążu, był aresztowany w Końskich, współpracował z ZWZ-AK, kierował Szkołą Podstawową w Chlewiskach, a następnie uczył w liceum i Studium Nauczycielskim w Radomiu.

Jankowska Jadwiga

Ukończyła seminarium nauczycielskie. W okresie okupacji miała około 40 lat. Nauczycielka w Szkole Podstawowej nr 1 w Szydłowcu. Zginęła od wybuchu bomby lotniczej 16 stycznia 1945 r. koło ratusza na Rynku Wielkim w Szydłowcu.

Jankowski Józef

Urodzony w roku 1885. Miał wykształcenie ogólnozawodowe. Kierownik szkoły w Orońsku oraz społeczny prezes spółdzielni spożywców. W okresie okupacji prowadził komplety tajnego nauczania przez dwa lata i siedem miesięcy. Uwięziony przez Niemców przebywał w Radomiu w roku 1941. Należał do KPP. Po wojnie wrócił do pracy w szkole w Orońsku. Zmarł w 1949 roku; pochowany w Kowali.

Kowalska-Jankowska Stanisława

Ukończyła seminarium nauczycielskie. Nauczycielka w Szkole Podstawowej nr 1 w Szydłowcu. W okresie okupacji prowadziła tajne nauczanie w kompletach przez okres 4 lat i 4 miesięcy.

Kapral Stanisław

Urodzony 1 sierpnia w Białymstoku. Ukończył półwyższe studia zawodowe i był plutonowym podoficerem zawodowym w 77 pp. w Grodnie. W czasie okupacji zamieszkał w Rogowie. Brał udział w działaniach wojennych w 1939 r. w okolicach Piotrkowa, Sulejowa i Ruskiego Brodu jako dowódca plutonu II batalionu 77 pp., wchodzącego w skład Armii Pruskiej. Prowadził tajne nauczanie niezorganizowane. Pomagał partyzantom z GL i BCh, udzielał pomocy rannym żołnierzom, przechowywał broń i amunicję Żydom. Po wyzwoleniu pracował w szkole w Rogowie, a następnie w Bieszkowie, gdzie pełnił stanowisko kierownika. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi. Zmarł w 2004 r., pochowany w Mirowie.

...Prowadziłem tajne nauczanie niezorganizowane. Udzielałem pomocy ukrywającym się partyzantom z GL, BCh, AK, żołnierzom radzieckim, żydowskim uciekinierom z obozu. Przechowywałem broń i amunicję oraz udzielałem pomocy rannym żołnierzom i partyzantom...

Klepaczewska Aniela

Urodzona 1 lipca 1913 r. w Mszanie Dolnej. Wykształcenie średnie nauczycielskie. Pierwsza praca nauczycielska w 1939–1940 w szkole podstawowej nr 1 w Szydłowcu. W latach 1940–1943 została wysiedlona do Skrzynna. Od 1 września 1942 r. pracowała w Łagowie nad Wisłą. Pierwszego września 1943 r. wróciła do Szydłowca. W latach 1943–1944 prowadziła tajne nauczanie. Uczyła przedmiotów humanistycznych. Komisja weryfikacyjna zaliczył jej 3 lata, 3 miesiące i 8 dni. Zmarła w 1988 r., pochowana w Szydłowcu.

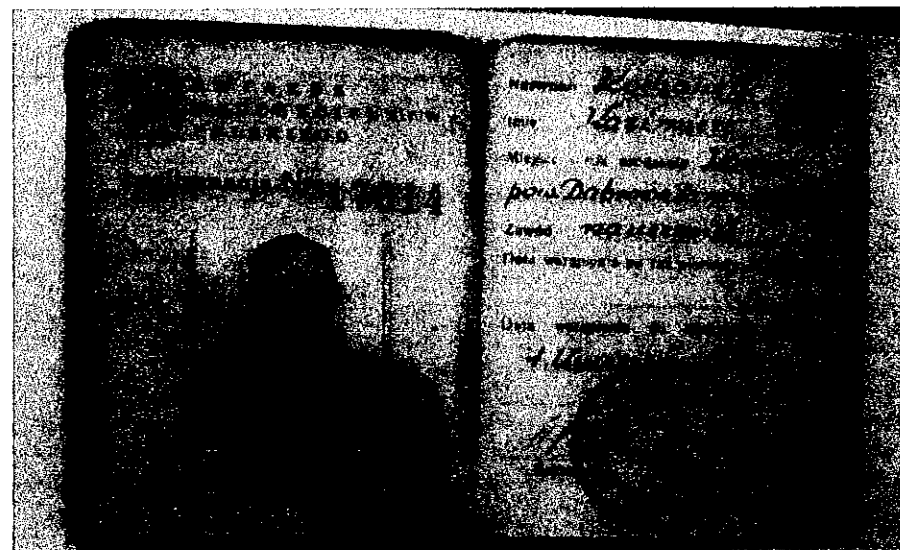
Kochanek Kazimierz

Urodzony 24 grudnia 1912 r. w Kannie k. Dąbrowy Tarnowskiej. W 1958 r. ukończył Studium Nauczycielskie w Warszawie. Od 1 września 1937 r. do 31 sierpnia 1938 r. odbywał praktykę w Szkole w Przytyku. Od 1 września 1938 r. do 31 sierpnia

1939 r. był nauczycielem kierującym w szkole powszechnej w Posadzie. Od 1 września 1939 r. do 1 marca 1940 r. pracował w Szkole Podstawowej Sukowie. Od 1 marca 1940 roku do 15 marca 1941 r. pracował w szkole powszechnej w Wirze. Od 15 marca 1941 r. do 1 maja 1941 r. przebywał na wysiedleniu i na urlopie bezpłatnym w związku z likwidacją szkoły w Wirze. 1 września 1941 r. pracował w szkole powszechnej w Sieciechowie k. Kozienic. Tam wraz z żoną prowadził komplety tajnego nauczania do września 1944 r. W październiku 1944 r. otrzymał od inspektora szkolnego polecenie pracy w szkole powszechnej w Sadku – uczył na tajnych kompletach historii i geografii. Pracował tam do 31 sierpnia 1945 r. Dnia

1 września 1945 r. został przeniesiony do Szkoły Podstawowej nr 2 w Szydłowcu, w której był kierownikiem. Pracował tam do przejścia na emeryturę w 1973 r. Od 1945 roku był Prezesem Ogniska ZNP, a później zastępcą prezesa Zarządu Oddziału ZNP w Szydłowcu. Pełnił funkcję zastępcy członka Sądu Koleżeńskiego w Zarządzie Głównym ZNP. Posiadał wiele odznaczeń. Zmarł w 1989 r., pochowany w Szydłowcu.

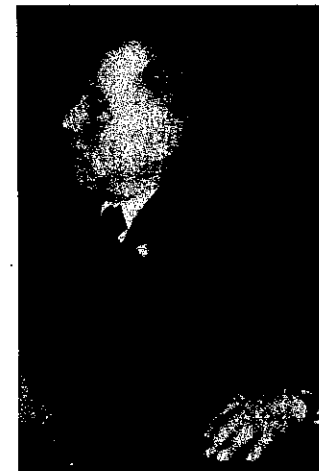

Lesiak Bolesław

Urodzony 14 stycznia 1906 r. Kierownik szkoły powszechnej w Dobrucie. Był ppor. rezerwy. Od października 1940 r. był członkiem ZWZ – AK. Został aresztowany 4 czerwca 1942 r., był więziony w Radomiu, bity i głodzony przez Gestapo. Wywieziony do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu 15 września 1942 r. gdzie otrzymał nr 63690, później obozu Gross-Gossen (nr 8799), a następnie Dachau, gdzie 29 kwietnia został wyzwolony przez wojska amerykańskie. W obozie stracił palce prawej dłoni. 1 lipca 1945 r. wrócił do pracy nauczycielskiej. Był dyrektorem Szkoły Podstawowej w Wałsnowie. Po przejściu na emeryturę w 1979 r. wyjechał do Warszawy. Zmarł 1 września 1997 r., pochowany na cmentarzu bródnowskim w Warszawie (kwatery 57 – II – 5 – 1).

... 4 czerwca 1942 roku zostałem aresztowany i osadzony w areszcie Wosiu. Stąd zostałem przewieziony do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu pracując przeważnie przy budowie ulic i dróg. Z Oświęcimia przewieziony zostałem do obozu Gross-Rossen, a 5 lutego 1944 roku do obozu Dachau. Tu podczas pracy maszyna urwała mi cztery palce prawej ręki, przeszedłem tu tyfus i różyczkę. Przy życiu utrzymałem się dzięki ogromnej sile samozachowawczej i pomocy kolegów, którzy wybroniли mnie przed pójściem na blok inwalidzki...

... 12 sierpnia {1945r} znalazłem się w domu. Zaskoczenie było ogromne, ludzie z Dobruki zbiegli się, by zobaczyć mnie i naocznie stwierdzić mój powrót. Dzieci moje nie poznały mnie... Oby takie momenty nie powtórzyły się więcej...

Linca Józef

Przyjechał z Proszowic k. Krakowa. Od 27 stycznia 1935 r. był kierownik szkoły w Chlewiskach. Z początkiem 1944 r. wyjechał do Końskich, tam objął stanowisko referenta ogrodów szkolnych przy Urzędzie Szkolnym. W czerwcu 1944 r. wraz z żoną został zastrzelony we własnym mieszkaniu.

Łachut Bronisława

Urodzona w 1910 r. Posiadała wykształcenie średnie. W okresie okupacji prowadziła tajne nauczanie w szkole w Zdziechowie przez 4 lata. Po przejściu na emeryturę zamieszkała w Radomiu.

Nawrocki Włodzimierz

Pracował jako kierownik Szkoły w Chronowie. Prowadził tajne nauczanie przez 2 lata. Był ppor. rezerwy. Posiadał wykształcenie ogólnozawodowe. Schwytyany przez Niemców przy przewożeniu broni dla partyzantów. Zmarł w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu w wieku ok. 50 lat.

Ośko Władysław ps. „Kolejarz”

Żył w latach 1915- 1943, nauczyciel w Korytkowie i Hucisku, uczestnik kampanii wrześniowej 1939 roku. Kierownik szkoły w Hucisku, żołnierz oddziału majora Henryka Dobrzańskiego Hubala, uczestnik bitwy pod Szalasem. Członek ZWZ-AK, szef KEDYW-u na terenie powiatu puławskiego, zginął w walce we wsi Wólka Łubkowska 18 VI 1943 roku.

Pietrusiewicz Maria

Ukończyła seminarium nauczycielskie. Pracowała jako nauczycielka w Szkole Podstawowej nr 2 w Szydłowcu. W okresie okupacji prowadziła tajne nauczanie przez 4 lata i 10 miesięcy. Po wojnie zmarła w Szydłowcu.

Popiel Tomasz

Od 1941 roku kierownik szkoły podstawowej w Skłobach, członek ZWZ-AK, kolporter prasy konspiracyjnej, aresztowany w roku 1943, więzień obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu.

Radecka Ludwika

Urodzona 9 czerwca 1889 r. w Przemyślu. Absolwenta seminarium nauczycielskiego. W okresie okupacji prowadziła tajne nauczanie niezorganizowane ale zweryfikowane przez 3 lata i 6 miesięcy. Po wojnie pracowała w Szydłowcu. Wyjechała do Zaganańska do córki i zmarła w lipcu 1974 r.

Rusin Stefania

Urodzona w 1913 r. w Bielsku. Posiadała wykształcenie średnie zawodowe. Nauczycielka szkoły w Bieszkowie w latach 1937-1945, przez 2 lata brała udział w tajnym nauczaniu. Pod koniec 1945 r. wyjechała do Bielska, gdzie podjęła pracę w Inspektoracie Oświaty. Wyszła za mąż. Jej dalsze losy nie są znane.

Siniarska Anna

Urodzona w 1906 r. Nauczycielka w Szkole Podstawowej w Szydłowcu. Prowadziła tajne nauczanie przez 3 lata i 11 miesięcy. Współpracowała z partyzantką, pomagając ukrywającym się. Po wojnie pracowała w Szkole Podstawowej nr 1 w Szydłowcu. Zmarła w 1987 r., pochowana na cmentarzu w Szydłowcu.

Smak Wacław

Urodzony 1913 r. Uczyl w szkole w Majdowie przez 4 lata i 11 miesięcy. Został uwięziony przez Niemców w listopadzie 1944 r. w Tomaszowie Mazowieckim. W 1945 r. zwolniony przez wojska radzieckie. W drodze powrotnej do domu w okolicach Żarnowa k. Końskich został zastrzelony przez Niemców.

Snopkiewicz Władysław

Urodzony 1908 r. Ppor. rezerwy. Podczas okupacji nauczyciel w Szkole Podstawowej w Skłobach. Za udzieloną pomoc oddziałowi majora Henryka Dobrzańskiego Hubala w czasie pacyfikacji wsi Skłoby zginął w egzekucji 11 kwietnia 1940 r. w lesie pod Stefankowem.

Sobuta Józef

Syn Marka i Florentyny, urodzony 15 września 1897 r. w Tomaszowie k. Kowali. Od 15 sierpnia 1922 r. do 1938 r. pracował jako nauczyciel w Kuźni. Od 1 września 1938 r. do 1 marca 1940 r. pracował w szkole w Jastrzębiu. Od 1 marca 1940 r. ponownie zaczął pracować w Kuźni, a od maja 1945 roku do sierpnia 1973 w Wałnowie. Został aresztowany przez Gestapo 4 czerwca 1942 r. i wywieziony do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu, a następnie do maja 1945 roku przebywał w obozach: Gross-Rosen, Sachsenhausen, Oranienburg, Berlin-Staaken, Berlin-Spandau, Berlin-Falkensee. Po wojnie pracował w szkole w Wałnowie. Zmarł w 1982 r.

Stachowska Zofia

Urodzona 8 stycznia 1907 r. w Wierzbniku (obecnie Starachowice). Ukończyła Seminarium Nauczycielskie w Radomiu i Wyższy Kurs Nauczycielski w Krzemieńcu w zakresie śpiewu i wychowania fizycznego. Pracowała jako nauczycielka w Szkole Podstawowej nr 1 w Końskich, a następnie w Przedborzu i w Szkole Podstawowej nr 1 w Szydłowcu. W latach 1930-1932 pełniła funkcję sekretarza Oddziału Powiatowego ZNP. Od grudnia 1939 do września 1943 prowadziła w Szydłowcu, tajne nauczanie niezorganizowane, a od 15 września 1943 r. do końca 1944 roku - tajne nauczanie zorganizowane. Posiadała szereg odznaczeń państwowych, m.in.: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Złoty Krzyż Zasługi, Zasłużony Działacz Kultury i wiele innych. Prowadziła chóry nauczycielskie w Szydłowcu. Zmarła w 2003 r. Pochowana w Szydłowcu. Jej imieniem nazwano corocznie odbywające się w Szydłowcu Przeglądy Chórów.

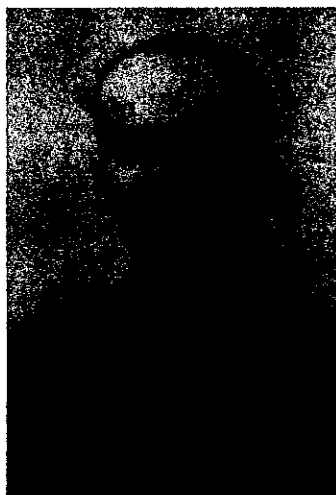

Stobbe Jan

Urodzony 1894 r. Podczas pierwszej wojny światowej ewakuowano go do Gorbatawa nad Oką, gdzie ukończył seminarium nauczycielskie 1 kwietnia 1917 r. Pracę rozpoczął jako nauczyciel w Jurjewie do 1 marca 1918 r. W marcu i w kwietniu 1918 r. przewoził pociągami z Syberii wysiedleńców polskich na Ukrainę. W Podwoleńskich k. Tarnopola założył polską szkołę posiadającą 4 klasy z 85 uczniami. W końcu kwietnia 1918 r. przedarł się przez front armii austriackiej, kilka razy aresztowany i więziony. Przez Tarnopol dotarł do Lwowa, a następnie do Radomia.

W odrodzonej Polsce rozpoczął pracę w szkole w Polanach, następnie w latach 1919-1921 pracował w szkole w Gąsawach Plebańskich. Przeniósł się do Radomia i został skierowany na Wyższy Kurs Nauczycielski w Warszawie. Od września 1922 przez dziesięć lat pracował w szkole w Sukowie. 1 września 1939 r. podjął pracę w szkole imienia Wł. Syrokomli w Radomiu. Przeniósł się do Szkoły Podstawowej nr 1 w Szydłowcu 1 sierpnia 1943 r. We własnym mieszkaniu prowadził tajne nauczanie do stycznia 1945 r. Zaopatrywał młodzież w lekturę i prasę tajną. Komisja Weryfikacyjna zaliczyła mu do wysługi 9 lat i 9 miesięcy.

Po wojnie z absolwentów kursów tajnego nauczania założył Zasadniczą Szkołę Zawodową w Szydłowcu, którą kierował przez 3 lata. Do ZNP należał od października

1919 r. Z jego inicjatywy została wybudowana nowy budynek Szkoły Podstawowej nr 1 w Szydłowcu. Do ZNP należał od października 1919 roku. Od 1954 r. pełnił funkcję prezesa Zarządu Powiatowego ZNP, następnie sekretarza, a w 1964 r. został wiceprezesem Oddziału ZNP w Szydłowcu. Zmarł w 1967 r. w Szydłowcu i tu jest pochowany.

...przywioziłem z tajnej organizacji pieniądze dla wdów i żon nauczycieli aresztowanych przez okupanta....

Stojańska Stefania

Posiadała wykształcenie zawodowe. Nauczycielka Szkoły Podstawowej nr 2 w Szydłowcu. W okresie okupacji prowadziła tajne nauczanie niezorganizowane przez 4 lata i 4 miesiące.

Suliga Józef ps. „Ireneusz”

Żył w latach 1909-1945, por. rezerwy, kierownik szkoły w Wymysłowie i Rzuconie, komendant palcówki ZWZ-AK kryptonim „Barbara” w Rzuconie, prowadził tajne nauczanie od roku 1943, był poszukiwany przez Gestapo, walczył w oddziale kpt. A. Hedy „Szarego”, więziony w Kielcach i Częstochowie, przebywał w obozie koncentracyjnym w Gross-Rosen. Zginął 13 IV 1945 roku w Lejmeritz.

Szmoniewski Stanisław

Urodzony 1903 r., posiadał wykształcenie średnie i stopień porucznika rezerwy. Był nauczycielem Szkoły Podstawowej nr 1 w Szydłowcu w Szydłowcu. Uczył wychowania obywatelskiego, robót i rysunków. Zmobilizowany w 1939 r., zginął w Katyniu. Ma symboliczny grób na cmentarzu wojennym w Szydłowcu.

Witkowski Stefan

Urodzony w 1897 roku. Absolwent Seminarium Nauczycielskiego w Radomiu. 1 września 1919 rozpoczął pracę jako nauczyciel w szkole w Bieszkowie, później w Śmiłowie, a następnie został kierownikiem szkoły w Jastrzębiu. W 1929 r. ukończył szkołę podchorążych i został mianowany do stopnia podporucznika. W okresie okupacji prowadził tajne nauczanie na kompletach przez 3 miesiące. Aresztowany 4 kwietnia 1942 r. w Jastrzębiu i wywieziony do Oświęcimia, a 13 lipca 1942 r. przewieziony do obozu Gusen. Zmarł w czasie tortur 28 października 1942 r.

Wojcieszek Józefa ps. „Zosia”

Urodzona w 1909 roku, nauczycielka szkoły w Skłobach, od roku 1940 w Rzućowie, członek ZWZ-AK placówka „Barbara”, współpracowała z oddziałem majora Hubala, w jej domu prowadzono nasłuch radiowy, drukowano ulotki i prasę konspiracyjną.

Wróblewska Jadwiga ps. „Regina”, „Jawa”

Urodzona w 1908 roku, nauczycielka szkoły podstawowej w Pawłowie, po zwolnieniu ze szkoły przeniosła się do Ruskowic, gdzie prowadziła tajne nauczanie, była członkiem ZWZ-AK(WSK), kierowała punktem sanitarnym w gminie Borkowice.

Zarębowicz Natalia

Urodzona w 1894 roku. Pracowała w Szydłowcu jako kierownik Szkoły Podstawowej nr 2. W okresie okupacji prowadziła tajne nauczanie zorganizowane od 1 września 1942 do 21 grudnia 1944 roku na poziomie szkoły powszechnej. Po II wojnie światowej przeniosła się do Zdziechowa i była tam kierowniczką szkoły podstawowej. Zmarła w 1964 roku, pochowana na cmentarzu w Szydłowcu.

Zawadzki Kazimierz

Był nauczycielem szkoły podstawowej w Chronowie. Posiadał wykształcenie średnie. W okresie okupacji pracował w tajnym nauczaniu niezorganizowanym przez 2 lata i 4 miesiące.

Ziółkowska Stanisława

Urodzona w 1916 r., nauczyciel szkoły podstawowej w Chlewiskach, Szydłowcu, Majdowie. Prowadziła tajne nauczanie w latach 1942-1944. Po wojnie pracowała w szkole podstawowej w Szydłowcu, a następnie w SP nr 7 w Radomiu.

Opracowali:

Jan Piwowarczyk - nauczyciel, przewodniczący Sekcji Emerytów ZO ZNP w Szydłowcu

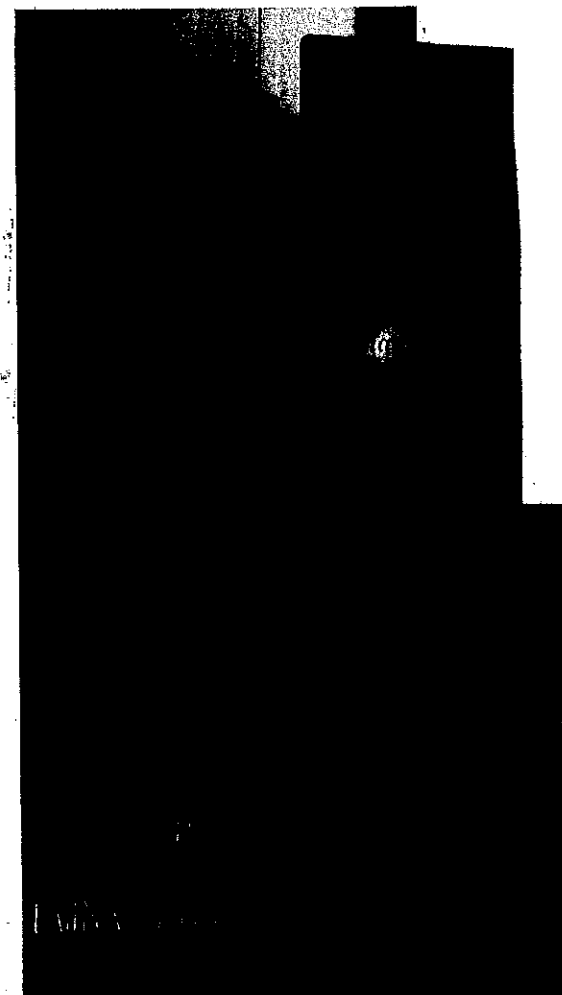
Krzysztof Waszczyk - nauczyciel, członek Sekcji Emerytów ZO ZNP w Szydłowcu

na podstawie „Słownika Nauczycieli Tajnego Nauczania uczestników ruchu oporu (1939-1945 województwo kieleckie)”, Związek Nauczycielstwa Polskiego Zarząd Oddziału Świętokrzyskiego w Kielcach, Kielce 2012

Idea pomnika:

Idea upamiętnienia nauczycieli z rejonu szydlowieckiego biorących udział w tajnym nauczaniu powstała w Sekcji Emerytów Związku Nauczycielstwa Polskiego Oddział w Szydłowcu. Pomysł pomnika opracował Jan Piwowarczyk - Przewodniczący Sekcji, projekt graficzny opracowała nauczycielka-plastyk Marta Łabędzka, a wykonał rzeźbiarz Paweł Tarka.

Pomnik wykonany z szydlowieckiego piaskowca przedstawia okno z ustawionymi na parapecie kwiatami. Symbolizuje to sygnały przekazywane uczniom za pomocą przesuwanej doniczki - czy wejście na tajną lekcję było bezpieczne.

6 listopada 2014 r.

uroczystość

ODSŁONIĘCIA POMNIKA TAJNEJ ORGANIZACJI NAUCZYCIELSKIEJ W SZYDŁOWCU

pod patronatem honorowym

Pani Ewy Kopacz
Prezesa Rady Ministrów

Jego Ekscelencji Arcybiskupa Wacława Depo
Metropolity Częstochowskiego

Pana Sławomira Broniarza
Prezesa Zarządu Głównego Związku Nauczycielstwa Polskiego

*Komitet Budowy Pomnika Tajnej Organizacji Nauczycielskiej w Szydłowiecu
składa serdeczne podziękowania Osobom, które zechciały przyjąć
honorowy patronat nad budową oraz odsłonięciem pomnika,
darczyńcom,
nauczycielom i młodzieży szkolnej
oraz wszystkim, dzięki którym idea jego powstania mogła zostać urzeczywistniona*

Komitet Budowy Pomnika Tajnej Organizacji Nauczycielskiej (1939-1945) Szydłowiec-2014

Adamczyk Krystyna - Radna Rady Powiatu w Szydłowiecu
Bednarczyk Krystyna - Przewodnicząca Rady Miejskiej w Szydłowiecu
Bloch Paweł - Nauczyciel, radny Rady Miejskiej w Szydłowiecu
Brzostowska Aleksandra - Członek Sekcji Emerytów ZNP w Szydłowiecu
Dziuba Marek - Wiceprezes Zarządu Oddziału ZNP w Szydłowiecu
Górlcki Włodzimierz - Starosta Szydłowiecki
Janowska Marzena - Wicedyrektor ZSO im. Henryka Sienkiewicza w Szydłowiecu
Jarzyński Andrzej - Burmistrz Miasta Szydłowca
Kaźmierczyk Jolanta - Prezes Zarządu Oddziału ZNP w Szydłowiecu
Kopycki Karol - Dyrektor ZSO im. Henryka Sienkiewicza w Szydłowiecu
Kowska Anna - Prezes Stowarzyszenia „Piaskowiec Szydłowiecki”
Kubiś Dorota - Sekretarz Urzędu Miejskiego w Szydłowiecu
Łużyńska Anna - Pracownik Starostwa Powiatowego
- sekretarz Komitetu Budowy Pomnika TON
Lisak Maria - Członek Sekcji Emerytów ZNP w Szydłowiecu
Piowarczyk Jan - Przewodniczący Sekcji Emerytów Zarządu Oddziału ZNP w Szydłowiecu,
Przewodniczący Komitetu Budowy Pomnika TON
Przybyłowska-Hanusz Irena - Prezes Stowarzyszenia na Rzecz Rozwoju Szydłowca
Sokołowski Marek - Przewodniczący Rady Powiatu w Szydłowiecu
Strzelecka Joanna - Naczelnik Wydziału Edukacji, Zdrowia, Kultury i Sportu
Starostwa Powiatowego w Szydłowiecu
Szelech-Kazimierzczak Lucyna - Członek Zarządu Oddziału ZNP w Szydłowiecu
Walczak Ewa - Dyrektor Zespołu Edukacji i Finansów Oświaty w Szydłowiecu
Waszczyk Krystyna - Członek Sekcji Emerytów ZNP w Szydłowiecu